

DÁVIDHÁZI PÉTER

EGY SZERZŐI NÉV KIVÁLASZTÁSA A REFORMKORBAN (Franz Karl Joseph Schedeltől Toldy Ferencig)

Mint életének szinte minden problémájáról, az ifjú Schedel eleinte a névválasztásról is Bajzával tanakodik legtöbbet. 1821-ben kezdett levelezésük számos alkalmat kínált rá, hogy a serdülőkor naiv kitarulkozásával tudósítsa a nála másfél évvel idősebb s rajongva szeretett barátot e legfontosabb problémáival minduntalan összeszövődő kérdés alakulásáról. Először 1822. szeptember 9-én bukkan föl a téma, még éppen csak megpendítve, de a későbbiek ismeretében jelképérvényű összefüggésekben. A tizenhét esztendőes fiú (aki Rácz István halálának hírére legszívesebben máris megpályázná a zágrábi akadémia magyar nyelv és irodalom professzorának megüresedett állását) a pályakettőzés és önmegosztás lépését fontolgatja. Korábban is gondolt már rá, hogy orvos és filológus lesz egy személyben; el sem tudta képzelni, hogy az utóbbi hivatásról lemondhatna („olgy belső ösztön szorít reá mellyet lecsillapítani *talán* képes leszek, de kiúrtani nem”), az orvosi pálya ábrándját azonban már-már feladta. Most végleg elhatározza, hogy megmarad kettős terve mellett, orvosi íróként és filológusként egyaránt hasznára lesz irodalmunknak, elvégre Albrecht von Haller egyszerre volt klasszikus orvosi művek és tanító költemények szerzője, Goethe is minisztersége mellett művelte a literatúrát, Schiller egy darabig a medicina tanulása mellett poétáskodott, s (a nagy példaképek után közelebb keresve mintát) Ungvárnémeti Tóth László is „kettőre tudá osztani elméjét”. Ez utóbbi művelet akarja ő is megtanulni, lesz, ami lesz, s ezáltal megrendszabályozni eddig sokféle csapongó hajlamait. Már itt felismeri egy pillanatra (bár csak később, újabb kísérletezések után válik belőle tartós belátás és életre szóló döntés), hogy költői próbálkozásaival fel kell hagynia, mert nincs hozzá igazi tehetsége. „A poesiát pedig, mellynek beavattja nem vagyok, bántatlan fogom hagyni, s vissza lépni egészen a világba.” Az orvostudományban a természet megismerése vonzza, s még inkább, hogy gyógyítással életet menthet, amit mindennél nemesebb gyönyörűségnek érez, neve fennmaradásánál nagyobb dolognak. Visszaadni egy szerelme párjának, „illy cselekedéért nem-e lemondanál örök *névről*; s én annál szívesebben, mert – a mi magában hiba – nem érzek dicsvágyat.” A képzelt jövődőt élénken átélő kamaszt úgy megigézi a személytelenül önfeláldozó szolgálat felsejülő ábrándképe, hogy magának kiszabott külön sorsként szeretné vállalni, mintegy erényt kovácsolva a dicsvágy hiányának alkati hibájából, s barátját előre felmenti alóla, sőt óva inti attól, hogy követni próbálja. „Én arra vagyok hivatva hogy használjak, s nem irtózom azon gondolattól hogy nevem nem él sokkal tovább testemnél: te dicsleni szület-

¹ Névváltoztatásának későbbi szakaszaival másutt külön-külön foglalkoztam: *Kettős védőpajzs mögött: Toldy Ferenc és a reformkori álnévhasználat* = *Tarnai Andor-émlékkönyv*, szerk. KÉCSKEMÉTI GÁBOR, munkatársak HARGITTAY EMIL, THIMAR ATTILA, Bp., 1996, 75–80; *Párbeszéd korszakok határán: Egy sokatmondó félreértés Kazinczy és Toldy levelezésében = Folytonosság vagy fordulat?: A felvilágosodás kutatásának időszéri kérdései*, szerk. DEBRECZENI ATTILA, Debrecen, 1996, 355–364; *Az apai név öröksége: Toldy Ferenc és a nemzeti tudomány önmeghatározása*, 2000, 8(1996), 8. sz., 45–50.

tél; ugy született hogy meg ne halj; ne öld-el hát magadban a dicsvágyat, sőt gerjeszd.² Nyilván őszintén hiszi, amit a pillanat hevében magáról leír. De ha későbbi életútján nem látjuk is sok nyomát a dicsvágy e szerzetesi kioltódásának s a név iránti közömbösségnek (amiknek máris árulkodóan ellentmond önkéntelenül nagyratörő hivatkozása Goethe és Schiller példáira), e levél akaratlan önjellemzésében már felbukkan valami szinte mindabból, ami névváltoztatásait majd befolyásolja: az irodalmári és orvosi pálya kettőssége, a saját egyféleségétől való szabadulás rá mindvégig oly jellemző vágya, a személyiség megosztásának igen korai sóvárgása, s az elhatárolódás igyekezete korai költői próbálkozásai szerzőjétől. Egyelőre nem sejtethjük, s ő sem tudhatta, hogy az itt még nagyvonalúan mellékesnek nyilvánított név sorsa mennyivel többet fog jelenteni számára, névváltoztatásaival mennyire mélyen átalakítja majd identitását, s egyáltalán: mennyi gondja lesz egész életében a nevével. (S nem csupán a sajátjával: egy újabb tanulmány tőle eredezteti a bizonytalan szerzőségű művek szerzőhöz rendelésének, s a nem eléggé azonosítható szerzők kényszerű nevesítésének beidegződését a magyar filológiában³ – ami különösen érdekes, ha meggondoljuk, hogy saját nevét megkettőzni, esetenként többszörözni, s ezzel tulajdonképpen viszonylagossá tenni, sőt valamennyire elbizonytalanítani igyekezett.)

Pedig már sejtette volna, s hamarosan figyelmeztetik rá, hogy neve idegenszerűen cseng barátai fülében. Első könyvénel, a tizenhat éves fejjel kiadott Iszokratész-fordításnál ez még nem tűnhetett fel olvasóinak. Az átültetéshez a görög munka latin fordítását vette alapul, az így kétszeresen áttételes mű címlapjának latin nyelve eleve kiiktatta a magyarosság normáit, s a magyar fordító keresztneveinek latin alakváltozatai is természetesen belesimultak a szövegbe: *Isocratis Paraenesis ad Demonicum, e graeco per Rudolphum Agricolum. Adiecta translatione hungarica. Curavit Franciscus Iosephus Schedel*. Az apa, idősb Franz Schedel, akinek születés- és névnapjára (1822. április 2-án) az ifjú ajánlotta e munkáját, alighanem meghatottan szemlélte a fiát jelentő három nevet, melyeknek itt még sorrendje is megegyezhetett a német szokással, sőt az egész név klasszikussá nemesedett változata lehetett annak, amit egykor ő szánt utódjának. Meghatottságát fokozhatta az első oldal közepére szedett dedikáció („PATRI OPTIMO, / in / GRATI ANIMI / monumentum / filius editor.”), majd a következő két lapon a fiúi hála ékesszóló kibontása egy laudációnak is beillő latin ajánlásban. S bár a kényelvű kiadás páratlan számú lapjain nem érthette Iszokratész intelmeinek magyar fordítását, annyit elégedetten megállapíthatott, hogy nemhiába küldte fiát kilenc évvel azelőtt a ceglédi iskolába magyar szóra. A művelt, jozefinista, otthonában ötszáz kötetes könyvtárat gyűjtő, fia irodalmi próbálkozásait (pénzzel is) támogató postahivatalnok a következő év termését is elégedetten mustrálhatta: *Schedel Ferencz József külföldi Színjátékai. Első kötet. A' Haramják. Írta Schiller Friéderik. Magyarra átvivé Schedel Ferencz József*. A fiú egy leveléből tudjuk, hogy névtelenül vagy álneven akarta közölni, s nevét csak apja kívánságára nyomatta rá.⁴ A kiadást az apa fi-

² Toldy Ferenc Bajza Józsefnek, 1822. szeptember 9. BAJZA József és TOLDY Ferenc *Levelezése*, kiad., jegyz. OLTVÁNYI Ambrus, Bp., 1969 (a továbbiakban: BAJZA-TOLDY 1969), 39–40. (A jegyzetekben mint levélírókat egyöntetűen Toldy Ferencként jelöljük, függetlenül attól, hogy éppen hol tartott névváltoztatásaiban.)

³ MILBACHER Róbert, *D. Schedel (Toldy) Ferenc úr hagyományai avagy a filológia dicsősége és bukása képekben = Fanni hagyományai*, szerk. ODORICS Ferenc, SZILASI László, Szeged, 1995, 118–121.

⁴ Toldy Ferenc Bajza Józsefnek, 1824. november 22. BAJZA-TOLDY 1969, 179.

zette, aki nyilván büszke volt fia munkájára, s örömmel látta családi nevüket a címlapon.

Másoknak azonban ez már nem tetszett. Alighogy Bajza megkapja az eladásra hozzá küldött köteteket, megírja barátjának, mit szólt hozzá egy iskolatársa. „A mint könyvedet látta azt mondá, hogy három nevet írni igen németes módi.” Mint Bajza saját kommentárjából kiderül, nem először kerül szóba köztük e téma, és szinte megindító, hogy a hazai érzékenységeket jobban ismerő magyar fiú milyen tapintatos figyelmeztetéssel és szelíd korholással igyekszik egyengetni a másik útját. „Én egyet sem szóltam erre, mert valóban igaz van, és ezt én is mondtam neked. Csekélység ugyan ilyenén felakadni az olvasónak, de azt már tudod hogy minden szemet szúr magyarjainknál a mi új és németes. Én nem is látom okát miért szereted te neved triplázni. Én mindenha megelégszem eggyel.”⁵ Bajza ugyan maga is igazat ad iskolatársának a három név németességét illetően, de a vélemény közvetítőjeként úgy fogalmaz, mint aki gondolkodásmódban és érzelmileg barátja oldalán áll, s (ha jól értem) vele együtt fölötte a bakafántoskodóknak. Te meg én persze felvilágosultak vagyunk, nyugtatja meg a sorok között, s nem tulajdonítunk az ilyesminek akkora jelentőséget, de hát annyit már (jövővény létedre is) tapasztalhattál, milyen ellenérzést vált ki belőlük, ami eltér a megszokottól; minek bőszítenénk fel őket hiába e német módival, hagyd el az egyik keresztnevet, ilyen semmiségen nem múlhat munkád kedvező fogadtatása.

Az ifjú Schedelt nem bántja meg az érezhetően jóindulatú figyelmeztetés, s lassanként belátja, hogy csakugyan változtatnia kell nevéen, melynek németességét nem csupán a hármasság árasztja. S ekkor már napról-napra nyilvánvalóbb, hogy a kritikusok által porig alázott Schiller-fordításának ódiумától is csak úgy szabadulhat, ha kivonja az irodalomból rossz hírbe keveredett családnevét. Nincs más kibúvó, hiszen vérmesebb ellenfelei legszívesebben őt magát ebrudalnák ki az írók közül. Egy X. jegyű recenzens (valószínűleg Lassú István⁶), aki 1824-ben a Tudományos Gyűjteményben bírálja az Aspasiát, nemcsak Bajza egy ott publikált versének érthetlenségén köszörüli a nyelvét, hanem az „éretlen újítók” ellen hadakozva egy szökellő képzettársítással az ő fordítására is lecsap. „Tekintsük meg a Schedel Haramjait, mi némű új szókkal ostromolja a magyar közönséget? a vagy nem volna e méltó ilyen Író, hogy az Írók társaságából örökre számkivetetnék, és sem a más Nemzetnek szép darabjait el ne tsúfítaná, sem édes hazánk nyelvét ne kortsosítaná?”⁷ Ezt már a sokat gyötört fiatal szerző tűrőképessége is megsokallja; nem a durva kiutasítás fáj neki leginkább, sem esztétikai érzékének és magyar nyelvi hozzáértésének teljes hitelfosztása, hanem hogy immár bármiféle silányságról ő jut mindenki eszébe. „S nem tudom azt sem, mért van az embereknek olly passiójok rám. Az ebadta itt sem tudott hallgatni felőlem, noha hajnál fogva hozhatott csak fel.” Kompromittálódott nevéől (és korábbi szerzői énjétől) álnév vagy névtelenség szabadíthatná meg; egyelőre mindkét lehetőség foglalkoztatja. Egyrészt lírai antológián dolgozik, alighanem a későbbi *Handbuchon*, mely Kassán Wigandnál láthatna napvilágot, mégpedig egy láthatóan jól átgondolt, szerkesztői kilétét elrejtő, de megfejtéséhez némi (titkos) kulcsot adó álnévvel, mely a címlapon így festene: „Több hazafiak közös munkálkodásaik által; kiadta *Pesthegyi* (ez annyit tesz mint Budai) *Károly* (középső keresztnevem).”

⁵ Bajza József Toldy Ferencnek, [1824.] február 16. BAJZA-TOLDY 1969, 111.

⁶ Vö. OLTVÁNYI Ambrus jegyzetével: BAJZA-TOLDY 1969, 581.

⁷ TudGyűjt, 1824, IX, 104–105; Bajza verséről uo., 87–90.

Másrészt egy magyar drámai almanach összeállításában reménykedik, melyet 1826-ra tervez, jóformán teljes anonimitásban: „kiadta egy hazafi”. Mindkét esetben érezhetően a hazafias áldozat jegyében képzelel el a többé-kevésbé névtelen írást, szemben az egyéni írói becsvágy kielégítésére törő addigi (meghiúsult) saját neves kísérletekkel. Ám hogy az ő tudatában név és identitás milyen szorosan összefonódott, azt önkéntelenül elárulja, amikor e két hazafiúi tervét Bajzának kommentálva mégiscsak önmegtagadásként említi igazi neve elhallgatását, jöllehet itt persze éppen egy lehetetlenné vált s ezért levetni vágyott szerzői (mondhatni irodalmi) énről van szó. „Hajlandó vagyok mindég magam megtagadni, kivált pedig, mert megúntam azt az örökké való gyalázást: de a haramjákon sem állt volna nevem, ha atyám ne kívánja: mert ő adta rá a pénzt.” Mennyi zaklatástól menekült volna meg névtelenül, sóhajt föl nosztalgikusan, de ami történt, megtörtént.⁸

Sokatmondó kifakadás: a fiatalember meghasonlott addigi énjével, s vergődve kutatja, hogyan szabadulhatna tőle. A levél olvastán Bajza igazolva érzi magát, hiszen ő javasolta barátjának elsőként, hogy álneven publikáljon, még mielőtt saját néven jegyzett művel a nyilvánosság elé lépett volna. Persze még mindig nem késő, nyugtatja meg, csakhogy szerinte nem rejtőzködés végett kellene megfogadnia a régi tanácsot. „Végy-fel olly nevet a mellynek euphonicai és ideálisi szépsége is legyen, nem azon czélből hogy alatta kijövendő munkád ne tudassék ha a tied e vagy másé, hanem mivel a mi magyarjaink igen elítéletesek, sokat tartanak a névnek magyar vagy nem-magyarságára is, mivel róla a személynek magyar vagy nem-magyar létére is magokat jól következtetni hiszik.” E jóindulatúan figyelmeztető (s bizony mindmáig találó) helyzetrajz után, mely egyúttal hallgatólagosan állást foglal amellett, hogy nem-magyar nevéük (és alighanem idegen származásúak) is lehetnek magyarok, Bajza két példát említ buzdításul, köztük egy hazait: a Serfőzőből (eredetileg Bierbauerből) lett Helmeuczyt.⁹ Schedel hamarosan közelebbi példát is lát ilyen (szerzői) névfelvétele: Stettner György mint Fenyéry Gyula lép az irodalomba, s a *Handbuch* címlapján már Franz Toldy munkatársaként Julius Fenyéry szerepel.

Mindinkább maga is úgy érzi, idegenes neve hátráltatja az irodalmi életben; 1826 tavaszán elszánja magát arra, hogy írói álnevet választ a lassanként tisztázódó kritériumok alapján. Bajzával tervezgetik, hogy Magyar Hermész néven havi folyóiratot alapítanak; egyik levelében (március 21-én) Schedel azt latolgatja, mennyi előfizetőre számíthatnak, s reméli, összejön százötven megrendelő, ha az akadémiák professzorait is megkéri, főként az erdélyiekkel együtt. *Ebben* a nagyon is földönjáró, szárazon haszonelvű számítgatásban említi egyszer csak barátja felekezetét és (minden átmenet nélkül, árulkodóan célratoró képzettársítással) saját névváltoztatási szándékát, mégpedig mint a „prenumeránsok” toborzásának eszközeit. „Ki tudja nem fog e vallásod is használni? – én nevem alatt soha többé fel nem lépek a magyarban. Tökéletesen el vagyok határozva. Hanem nevet még nem találhattam. Lásdd, hogy kéttagú jó hangzású álnevet költs.”¹⁰ Mintha valami apró-cseprő feladattal bízna meg barátját, a könnyen elintézhető és elintézendő ügyek egyikével. Ami érzelmvilágát ekkoriban foglalkoztatja, arról áradóan és önelemző részletességgel szokott beszámolni; ehhez képest itt szinte távirati

⁸ Toldy Ferenc Bajza Józsefnek, 1824. november 22. BAJZA-TOLDY 1969, 178–179.

⁹ Bajza József Toldy Ferencnek, 1824. december 16. BAJZA-TOLDY 1969, 181.

¹⁰ Toldy Ferenc Bajza Józsefnek, 1826. március 21. BAJZA-TOLDY 1969, 294.

stílusban üzen. Nem mondhatni, hogy öngyötrő érzékenységgel reagálna az egész problémára. Az önkeresés gyorsuló eseményeinek sodrában egy tűnő pillanat lenyomata: elhatározása már megvan, de majdani álnevének bármiféle szimbolikus jelentése még aligha esik nagy súllyal a latba, hiszen kiválasztását egyelőre kész volna könnyedén átengedni Bajzának.

A látszólagos könnyedség mögött azonban belső igények lázas egyeztetése zajlik. A későbbiek ismeretében már a *költs* igére is fel kell figyelniünk: annyira nyilván nem vehetjük szó szerint, hogy egy sohasem létezett név kitalálását várta volna barátjától, de azt alighanem kizárta vele (s talán eszébe se jutott), hogy az új nevet a régi hangalakjának (Schedel – Schädcl) jelentéséből ('koponya') kiindulva egyszerű fordítással hozzák létre (ahogy például, mint Bajza korábban felhívta rá a figyelmét, Bierbauer képezte a Serfőzöt, mielőtt Helmeccyre cserélte) vagy szinonimájából alakítsák ki (lehetett volna belőle például Fejes). Több okkal magyarázhatjuk, bár csak találgatva, hogy e megoldást a fiatal Schedel miért vette el rögtön, ha egyáltalán fölvetődött benne. Alighanem a 'Schädcl' prózai jelentése sem vonzhatta az irodalmias csengésű névre vágyót; talán arról is tudott, hogy atyai barátja, Kazinczy, éppen ilyen megfontolásból ösztökélte Serfőzöt neve megváltoztatására. („Atyai neve *Serfőző*,” írta a kezdők útra bocsátója 1811 végén Kis Jánosnak, „de én kértem, hogy ezt a' nem poeticus nevet lökje-el, 's magát Helmecczről, hol született [...] nevezze – Helmecczinek, 's ő kapva-kapott a' tanácsot.”¹¹) Fontosabb szempont lehetett azonban, hogy a családi névvel megtartott jelentésbeli kapcsolat megőrizte volna számára a szétválasztandó kétféle szerep összeköttetését, s a megosztott identitás önállósított részeinek folytonosságát, sőt végső azonosságát, márpedig minden jel arra mutat, hogy ezt el akarta kerülni. A családi nevével való elszakadás igénye itt hallgatólagos marad ugyan, közvetve azonban érződik, mert a név költésére felkért Bajzának két olyan feltételt kell teljesítenie, amelyek egyike sem árulkodik a régi névhez, születési helyhez vagy más életrajzi adalékhoz való kötődés bármiféle indítékáról, sőt mindkettő inkább eltávolít a *Schedel* eredeti meghatározottságaitól és társadalmi képzettársításaitól. Alkalmi álnévként máskor egyszer-egyszer használt vagy fontolgatott olyat, amely szülővárosára utalt (Budai, Pesthegyi), életreszóló írói álnevét tervezgetve azonban jellemző módon azt és csakis azt köti ki, hogy kéttagú legyen és jó hangzású.

Az utóbbi kritérium, mely részben visszautal Bajza „euphonicai” követelményére, maga is többértelmű, s nem olyan felszínes, mint gondolnánk. Szűkebben véve nyilván azt jelenti, hogy a név könnyen kiejthető s a magyar nyelv hangzavilágába természetesen simuló legyen. Nem úgy, mint a Schedel, mely helyes (németes) ejtéssel [sédl] magyar fülnek szokatlan szóvégi mássalhangzópart ad, s ennek második tagja ráadásul külön szótagot alkot. Német köznévi jövevényszavak esetén a hazai nyelvszokás a 17. század előtt magánhangzó közbeiktatásával (pl. Zwickel [cvikl] > cikkely), később újabb magánhangzó hozzátoldásával (pl. Nudel [núdl] > nudli) szokta feloldani az ilyet.¹² A fiatalember nyilván erre is

¹¹ Kazinczy Ferenc Kis Jánosnak, 1811. Xber 6. KAZINCZY Ferenc *Levelezése*, I–XXI, kiad. VÁCZY János, Bp., 1890–1911 (a továbbiakban: KAZINCZY 1890–1911), IX, 173.

¹² Ezúton köszönöm Péntek Jánosnak, hogy e kérdés nyelvészeti szakirodalmában útba igazított. Vö. BÁRCZI Géza, *A magyar szókincs eredete*, Bp., 1958², 98–99; MELICH János, MNy, VI, 118; XII, 290, 310; NYK, 281; MOLLAY Károly, ALingu, I, 373; *Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára*, Bp., 1956, 667; HORVÁTH Mária, *Német elemek a 17. század magyar nyelvében*, Bp., 1978.

gondolt már [a könnyen ejtés szempontját évtizedekkel később (1847) egy névtelenül közölt recenziójában *szájszerűségnek* nevezi¹³], hiszen gyakran hallhatta, hogy íróbarátai úgy próbálták kiküszöbölni a neve végén észlelt hangzati idegenszerűséget, hogy kiejtették a második magánhangzót is [sédel]. Az utóbbi ejtémódra következtethetünk ugyanis abból, hogy egymás közti levelezéseikben olykor önkéntelenül ékezetet tettek a név első magánhangzójára (Kazinczy 1824-ben „a mi Schédelünk”-et említi Vörösmartynak, s e levelet történetesen maga az érintett is olvashatta,¹⁴ Stettner György pedig 1834-ben Vörösmarty által „Schédel Ferinek” küld valamit¹⁵), a második *e*-t viszont még véletlenül sem felejtették ki. A nyelvész hajlamokkal megáldott ifjú, aki a német és magyar nyelv megfeleltetésének problémáival fordítóként is tudatosan foglalkozott, minden bizonnyal érezte, hogy öröklött családi neve olyan hangzásbeli döccenőt okoz, amelyet a magyar fülnek és nyelvnek egyaránt nehéz megszokni.

Magánlevélben néha talán emiatt igazítja maga is vezetékneve írásképét a magyar hang- és betűkészlethez. Nem lehet pusztán véletlen, hogy egyszer csak (1824) Schédelként írja alá Bajzának küldött egyik levelét,¹⁶ mert 1825-ben már neve első mássalhangzójának német írásmódján (Sch) is egyszerűsít, miközben keresztneve akkori magyar helyesírását (cz) gondosan megtartja. A korábbi „Bajzának Schedel” levélkezdet helyett, melyre „Schedelnek Bajza” szokott lenni a válasz, 1825. május 10-én egyszer csak megjelenik az új formula: „Bajza Józsefnek Sédel Ferencz”, illetve két nap múlva röviden „Bajzának Sédel”,¹⁷ mire Bajza is följosogítva érzi magát az egyszerűsítésre: „Sédel Ferencznek baráti üdvözlését Bajza” (1825. május 30.), s egy ideig így kezdik leveleiket, mígnem 1826. március 20-án visszatér a „Bajzának Schedel”¹⁸. A véletlen játékát még inkább kizárja, hogy ugyanez a váltás figyelhető meg a saját nevének közölt versek aláírásában: 1823-tól 1825-ig az Aurorában, a Hébében, az Aspasiában megjelent költeményeket *Schedel* jegyzi, 1825-től 1828-ig a Felső Magyar Országi Minervában, a Hébében és az Aurorában egyaránt áttér a *Sédel* alakra. Aligha véletlen, hogy mindez közvetlenül az írói név felvételét előzte meg: a névmagyarosítás szándékának apró, még tétova, félig tán öntudatlan előhírnöke. Igaz, feladata végeztével az előhírnök nem tűnik el rögtön: a fiatal szerző Sédel néven jegyzett költeményeinek megjelenése valamelyest átnyúlik a *Toldy* írói név felvétele utánra is, valószínűleg azért, mert ráébredvén, hogy nincs elhivatottsága a lírára,¹⁹ immár ezzel (vagy alkalmi álnevekkel) óvja a mindennemű jövődől irodalmi munkássághoz kitalált, de főként a kritikusi szerepre tartogatott írói nevet e bizonytalan értékű próbálkozások felelősségétől.

Tágabb értelemben a jó hangzás feltétele arra célozhatott, hogy magyarok számára jól csengő, azaz magyar képzetársításokat kiváltó nevet keres. Ez derül ki pár nappal későbbi leveléből (március 25-én), amelyben máris arról tudósítja Bajzát, hogy megtalálta, amit keresett. „Választottam magamnak már álnevet melly

¹³ *Ausgewählte Gedichte von PETŐFI*, aus dem Ungarischen übersetzt von Adolf Dux, MSzépírsz, 1847, 22. sz., május 30., 343.

¹⁴ Kazinczy Ferenc Vörösmarty Mihálynak, 1824. február 28. KAZINCZY 1890–1911, XIX, 58. E levél Schedel általi kézbesítéséről, s talán lemásolásáról lásd BAJZA–TOLDY 1969, 575.

¹⁵ Stettner György Vörösmarty Mihálynak, 1834. augusztus 25. VÖRÖSMARTY Mihály *Levelezése*, I–II, kiad. BRISITS Frigyes, Bp., 1965 (a továbbiakban: VÖRÖSMARTY 1965), II, 71.

¹⁶ Toldy Ferenc Bajza Józsefnek, 1824. augusztus 22. BAJZA–TOLDY 1969, 174.

¹⁷ BAJZA–TOLDY 1969, 215, 216.

¹⁸ BAJZA–TOLDY 1969, 288, 292.

¹⁹ Toldy Ferenc Kazinczy Ferencnek, 1826. május 20. KAZINCZY 1890–1911, XX, 20–21.

mellett maradok, ha csak jobbal nem kínálsz. *Töldi Emil*. S ha a Hereszt csak ugyan kiadnók, hát ugy e törzsökös két m[agyar] név állana címén? nem? Erről írj.”²⁰ A Töldi Emil, melyet álnévnek szán (talán ezért változtatta el a keresztnévet is, megszakítván az akár részleges folytonosságot is polgári nevével és identitásával), eszerint nemcsak kéttagú és jó hangzású, hanem *törzsökös* is, aminek valószínűleg megint csak nem annyira hazafias, mint inkább kelendősségi szempontból örül, hiszen a címlap két törölmetszett magyar neve növeli a folyóirat vonzerjét. De csak a választás kritériumait ismerjük, a levélből sajnos nem kaphatunk választ a nagy kérdésre, hogyan esett választása éppen a Töldi névre, amikor nyilván számos más név is megfelelt volna a Bajzával tisztázott követelményeknek. Valószínű, bár csak sokkal későbbi adataink vannak rá, hogy Ilosvai munkáját jól ismerte. Vörösmarty *Toldy Csepelben* című költeménye szintén inspirálhatta; bár az 1822-ben íródott vers egészen 1845-ig publikálatlan maradt, Vörösmarty elküldte az Aurorába Kisfaludy Károlynak, aki 1823. március 19-én azt válaszolta neki, hogy a jövő évre halasztja közlését,²¹ s a következő években Schedelnek módja lehetett megismerkedni a kézirattal. Vörösmarty 1829-ben írt s az 1830-ra szóló Aurorában közölt *Toldiját* Schedel nemcsak olvasta, hanem az Aurora e kötetét ismertetve lelkesen méltatta, címszereplőjéről megállapítva, hogy „erős, bátor, viszontagságokat kedvelő, minden lovagi erényekkel felékesített hőse populáris hagyományainknak”.²² Csupa tündöklő vonás, egyelőre az Arany hősében majd oly végzetes lobbanékonyágtól sem háborgatva; s bár e kis jellemzést a recenzens négy évvel később írta, mint hogy írói álnévét kiválasztotta, a legendás dalia alakjával feltehetőleg jóval előbb találkozott már, s a Toldy név nyilván már akkor is e fényes tulajdonságokat idézte föl számára. Valószínűleg azt is tudta, amit a hatóság majd évtizedekkel később a szemére vet, hogy e nevet nemesi családok viselik, sőt, mint Jósika Miklós később megjegyezte, ezentúl „ősi családneveink egyik legszebbikével”²³ fog ékeskedni; annak azonban nincs nyoma, hogy választását ez bármilyen irányban befolyásolta volna. Ha eltekintünk a hosszú magánhangzó furcsaságától, a Töldi Emil névváltozat két érdekességgel bír: a vezetéknevét még ipszilon helyett beéri egyszerű *i*-vel, a keresztnév pedig, mely két évvel korábban egyszer már önálló alkalmi álnévként szolgált a költőjelölt számára, megegyezik Kazinczy 1811-ben született fiának (Rousseau tiszteletére adott²⁴) nevével, aligha véletlenül, hiszen e fiút a fiatal Schedel testvérének szerette volna tekinteni.²⁵ Ekkor azonban a döntés még mindig feltételes módban áll: Schedel még barátja jóváhagyására vár, sőt annak jobb javaslatára elvetné találmányát. Még néhány hét, s a kocka el van vetve. A műfaját kereső fiatal literátor, aki addig versekkel és drámafordítással próbálkozott, most megírja első nagyszabású kritikus és irodalomtörténeti tanulmányát (*Aesthetikai levelek Vörösmarty Mihály epikus munkájáról, némely bevezető észrevételekkel*), mely először folytatásokban jelenik meg a Tudományos Gyűjtemény 1826. és 1827. évi számaiban, az immár megtalált Toldy Ferenc névvel.

²⁰ Toldy Ferenc Bajza Józsefnek, 1826. március 25. BAJZA-TOLDY 1969, 297.

²¹ VÖRÖSMARTY 1965, I, 40.

²² TOLDY Ferenc *Kritikai berke*, I, 1826–1836, Bp., 1874, 296.

²³ JÓSIKA Miklós, *Emlékirat*, szerk., utószó, jegyz. GYÓRI János, Bp., 1997, 376.

²⁴ Kazinczy Ferenc Romy Károly Györgynek, 1811. június 21.; Kazinczy Ferenc Dessewffy Józsefnek, 1811. június 29.; Kazinczy Ferenc Berzsényi Dánielnek, 1811. június 27.; Kazinczy Ferenc Kis Imrének, 1811. június 27. KAZINCZY 1890–1911, VIII, 589, 597, 607, 610.

²⁵ Toldy Ferenc Kazinczy Ferencnek, 1828. február 13. KAZINCZY 1890–1911, XX, 470.